

УДК 37(092)

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІЛЛІ КИРІЯКА В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ КАНАДИ

Деренько В.М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті аналізується багатоаспектна діяльність відомого діяча західної української діаспори Іллі Киріяка. І. Киріяк відомий журналіст, письменник, педагог, громадський діяч української діаспори. Автор описує його внесок у розбудову рідномовного шкільництва й культурно-просвітницького життя українців у Канаді. Акцентується увага на просвітницькій діяльності педагога, розкривається його роль у розвитку українського шкільництва в діаспорі.

Ключові слова: діаспора, рідномовне шкільництво, культурно-просвітницька діяльність, українська література, громадські організації і товариства, етнічна спільнота, повість-епопея.

Постановка проблеми. Переосмислення історико-педагогічного досвіду української національної школи, визначення напрямів і можливостей використання спадщини педагогів минулого в освітньо-виховній сфері актуалізується сучасними процесами реформування освіти. В Україні здійснюється пошук таких систем освіти, які б забезпечили культурне та духовне відродження українського народу з метою підняття рівня освіти до світових норм та стандартів. За таких умов особливого значення набуває переосмислення історії української освіти і педагогіки, вивчення та узагальнення як вітчизняного так і зарубіжного педагогічного досвіду, творчої спадщини педагогів-просвітителів, які самовідданою працею сприяли національно-культурному становленню українського суспільства.

Розвиток сучасної педагогічної практики передбачає звернення до ключових постатей в історико-педагогічному аспекті дослідження. Однією із таких постатей є, без сумніву, видатний педагог-методист – Ілля Киріяк (1888–1955). Життя і багатоаспектна діяльність Іллі Киріяка – відомого українсько-канадського письменника, педагога і громадського діяча ще не стала предметом дослідження сучасних українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо діаспорні вчені розглядали окремі напрямки життєдіяльності Іллі Киріяка, передусім літературну творчість (К. Андрусишин, Л. Білецький, О. Бочковський, М. Ічнянський, М. Мандрик, М. Марунчак), то увагу вітчизняних науковців творча спадщина цієї неординарної особистості ще не привернула. Вважаємо, що давно вже назріла необхідність збагатити нею духовний світ українців і в Україні. Адже його трилогію «Сини Землі» («великий твір мистецької вартости та історично побутової») провідні зарубіжні літературознавці поставили в один ряд із творами О. Кобилянської, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, а його читанка для рідних шкіл «Маруся» тричі перевидавалася в Канаді і широко використовувалася діаспорними педагогами для навчання молодшої генерації зарубіжних українців рідної мови. Важливу роль у житті діаспори відігравали його публіцистичні і науково-педагогічні статті, особливо ті, які ставили за мету захист і розвиток української мови, організацію її навчання в рідних школах, розвивали ідеї національно-духовного виховання канадських українців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема дослідження полягає у висвітленні культурно-просвітницької діяльності відомого діяча західної української діаспори Іллі Киріяка.

Мета статті – окреслити основні віхи життєво-творчого шляху Іллі Киріяка, з'ясувати його внесок у духовно-культурну скарбницю світового українства, виокремити основні напрями подальших наукових досліджень його творчої спадщини.

Виклад основного матеріалу. Народився Ілля Киріяк 29 травня 1888 року в селі Завалля Снятинського повіту на Станіславщині (нині Івано-Франківська область) і був другою дитиною в бідній селянській родині.

Виховувався майбутній письменник-педагог матір'ю – простою, але мудрою жінкою, яка знала багато народних казок і пісень, купалася в народних звичаях і традиціях. Вона скрізь, куди б не йшла, брала з собою сина і в того, як згодом згадував він сам, «закоренилась привычка мандрувати, йти кудись без цілі, аби йшлося дорогами та стежками, що я знав із походів з мамою...».

У п'ятирічному віці Ілля пішов до місцевої народної школи. Вчився добре, бо ще вдома опанував «букваря від дошки до дошки». За це дідич сусіднього села Княже Христович, який опікувався школами Снятинщини, щорічно нагороджував його як кращого учня українськими книжками. Юний школяр із захопленням пірнав у їх глибини, набирался мудрості, пізнавав життя. Після успішного закінчення початкової школи вчитель Іван Голубович порадив батькам віддати дванадцятирічного Ілика (так називали хлопчика вдома і в селі) до гімназії, але в тих на це не було коштів. Замість гімназії Ілля пішов у найми до заможного дядька Юзя, що був заступником начальника сільської громади. Той допоміг племінникові закінчити шостий і доповнючий клас народної школи. Можливо, заможний родич і далі б опікувався здібним юнаком, але національно-політичні розходження між братами (батько Іллі був радикалом, а вуйко Юзь переслідував «Січ», що була організована в Заваллі 1905 р. першою в Галичині) змусили його залишити дядька і податися за океан, до іншого вуйка, Івана Лакусти.

У Канаді жорстока доля досить часто випробувала романтичного юнака на силу духовну і фізичну. Ілля часто змінював місце проживання і праці. Як згадує самий, «за одне літо він мав

24 різних праць». Нарешті він опинився в Едмонтоні і став працювати в друкарні видавництва «Нова Громада», де виходила однойменна газета соціалістичного спрямування. У ній майбутній письменник надрукував своє перше оповідання «Гіркий сон». Згодом І. Кириак став одночасно складачем, редактором і адміністратором «Нової Громади», але така праця виявилася непосильною навіть для такого високоідейного патріота, яким був початкуючий письменник і журналіст. Часопис припинив своє існування, а його редактор перейшов працювати до редакції нової української газети консервативного напрямку «Новини», а пізніше до ліберального часопису «Поступ». Зміна місць праці не означала зміни поглядів. Як стверджує М. Марунчак, у складних реаліях канадської діяльності «Кириак був тільки Кириак, який вносився вище партійних симпатій чи антипатій. Він був народником, який глядів на нарід, як на цілість, й цілісно йому служив» [3].

Відчуваючи брак освіти і знань, І. Кириак на 26 році життя став учнем, Інґліш Скул фор Форінерс у Вегревілі – школи, яка готувала синів українських (і інших) поселенців до навчання в учительському семінарі. Навчання, громадську працю в «Народному Домі», Ілля поєднував з літературною творчістю: він став писати вірші, нариси, оповідання. Через матеріальні труднощі він у 1915 р. покинув школу, але згодом усе таки, здобув середню освіту, а в 1919 р. закінчив педагогічний семінар у Кемвровз. Під час літніх канікулів учителював «на фармах», в Іспасі та Москві, в провінції Альберта, а, ставши дипломованим спеціалістом, почав учителювати в народній школі «Шипинці» в Альберті.

Педагогічну працю І. Кириак вдало поєднував з літературно-громадською. На сторінках часопису «Український голос» він опублікував оповідання з життя українських поселенців, що принесло йому визнання і популярність у середовищі етнічної спільноти. Крім оповідань, писав також нариси та «коротенькі віршики», щоб «хоч мізерним клаптиком паперу і бодай одним словом прислужитися суспільності» [2]. Десь у 1927 р. почав педагог писати повість «Сини Землі» – свій найбільший за обсягом і найпопулярніший твір і закінчив його наступного року, але друкувати не поспішав («заховав у скриню») і лише 1936 р. дав читати «цей дорогоцінний матеріал соціологічної вартости» професору О. Г. Бочковському, який і благословив її вихід у світ.

У цей час І. Кириак учителював у Вільна (Альберта), де українці з-поміж інших національностей склали меншість. Шкільний комітет через це не видавав педагогові належної платні (у 1935 р. він одержав від шкільного дистрикту лише 45 доларів), що негативно позначилося на його матеріальному становищі, зрештою і на здоров'ї. Тому 1936 р. І. Кириак залишив учителювання і почав працювати у різних громадських товариствах канадських українців – Союзі Українців Самостійників, Спільці Української Молоді Канади, Інституті імені М. Грушевського в Едмонтоні. Водночас він займався підготовкою рукопису повісті до друку – «Сини Землі» і невдовзі вийшли три томи цього непересічного твору (I – 1939, II – 1943, III – 1946). Критика, як українська, так і англомова, загалом позитивно оцінила

це глибоко реалістичне художнє полотно про становлення і розвиток українсько-канадської спільноти, її входження в соціум країни поселення і ті етнокультурні цінності, які допомогли українцям зберегти свою самобутність. Першим на повість «Сини Землі» відгукнувся професор О. Г. Бочковський, який відзначив її не тільки художню, а й документальну цінність. Він, зокрема, писав: «Автор зумів переказати у першому томі цього твору початки української еміграції з подиву гідною історичною вірністю. Коли він мав на увазі змалювати нам побут наших піонерів у Канаді з усіх боків, а головне хотів схопити всі найголовніші його складники, тобто, суспільний, культурний та господарський, так це завдання пощастило йому розвивати вповні успішно» [1]. І далі рецензент наголошував: «До дрібниць автор знайомить нас із щоденними життям цих сірих героїв небуденної праці та енергії від моменту, коли ці перші емігранти опинилися на канадській землі. Автор слідкує за всіма перипетіями їх перебування у Канаді, живо змальовуючи турботи, шукання фармів, оселення, будовання перших хат, змагання з дикою канадською природою, шукання заробітків, заки управлена буде нова земля, родинне життя з його радощами, але й сумом, плекання старокраєвих традицій, особливо ж свят з їх багатими та своєрідними звичаями, першу смерть та могилу, тугу за духовними потребами, за власною церквою, дивовижну канадську природу, так відмінну від старокраєвої, особливо ж суворо зиму, ніжну весну, сухе переважно літо, словом, весь селянський та національний побут до найменших подробиць і усе це так правдиво й вірно, охоплюючи найбільш типові ознаки цього побуту, а далі початки пристосовання до нового краю, його англійського населення, зустріч цих двох різних світів, відмінних мовно й расово. І скрізь автор підкреслює великий культ землі серед нашого селянства, чому слушно він назвав цей твір «Сини Землі».

Завершуючи свої роздуми над цим багатоаспектним, високохудожнім твором, О. Г. Бочковський наголошував: епопея «Сини Землі» варта того, щоб її читали скрізь на українських землях і тим створювали культурну єдність материка зі синами і дочками в широкому світі. Зокрема, мали б її читати канадські внуки цих наших піонерів, щоб побачили, якими справжніми героями були їх діди та батьки, щоб з тим більшою пошаною схилитися перед їх старою Батьківщиною та Нацією, якої вони були добрими синами [1].

Тритомна творчість – епопея «Сини Землі» засвідчує, що І. Кириак – майстер великого художнього полотна. Він оперує поетичними засобами, в нього численні та багаті персонажі, яскрава колоритна мова, вміло побудована фабула, що переплітається багатьма сюжетними лініями, які відображають основні перипетії життєвської долі Григорія Воркуна та його великої родини, а загалом долю українських переселенців-піонерів на канадській землі.

Відомий українсько-канадський письменник і літературознавець професор М. Мандрика поставив цю епопею І. Кириака в один ряд із творами Панаса Мирного та Ольги Кобилянської. А професор Л. Білецький визнав, що «Сини Землі» – це найбільший твір і найвизначніший в україн-

ській літературі Канади не тільки по розміру (аж три томи), але по мистецькій красі і силі» [3].

Зазначимо, що Союз Українців Самостійників у 1952 р. на своєму з'їзді вшанував І. Киріяка за його заслуги перед українською спільнотою в Канаді. Доповідь про його творчість виголосив тодішній голова СУС П. І. Лазарович. А наступного року Українська Вільна Академія Наук (УВАН) у Канаді влаштувала величне свято з нагоди 65-річного ювілею письменника, відзначила його внесок у розбудову української культури золотою медаллю.

Піклуючись про майбутнє української спільноти в діаспорі, І. Киріяк у післявоєнний період впорядкував читанку «Маруся» (1947), яка користувалася значним попитом у рідних школах і витримала три видання (останнє з'явилося в 1959 р.). Як педагог і письменник він активно виступав на захист рідної мови, публікував статті в газетах і журналах про необхідність зберігати її чистоту і примножувати багатства, плекати любов до неї, формувати

культуру мовного спілкування в середовищі української діаспори. У першій половині 1950-х років І. Киріяк «переглядає переклад» англійською мовою його «Синів Землі», який робив М. Лучкович та домагається його публікації. За цими клопатами 28 грудня 1955 р. він відійшов у вічність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Творча спадщина І. Киріяка багата і різноманітна. До неї входять літературні твори, публіцистика, статті на педагогічні теми, мовознавчі дослідження, мемуари, численні листи. Розкриті по різних часописах і адресатах, вони ще чекають свого вдумливого, неупередженого дослідження. Власне, майбутні наукові пошуки та оцінки й допоможуть виявити справжню роль і місце цієї неординарної особистості в духовному житті світового українства. Подальші розвідки з окресленої проблеми спрямовуємо на дослідження проблеми громадської діяльності Іллі Киріяка на теренах української діаспори.

Список літератури:

1. Бочковський О. Епопея українських піонерів у Канаді // О. Бочковський / Український голос. – 1939. – 26 липня.
2. Ілля Киріяк про себе // Український голос. – 1960. – 7 грудня.
3. Марунчак М. І. Киріяка та його творчість // М.І. Марунчак / Український голос. – 1968. – 16 жовтня.

Деренко В.Н.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИЛЫИ КИРИЯКА В УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЕ КАНАДЫ

Аннотация

В статье анализируется многоаспектная деятельность известного деятеля западной украинской диаспоры Ильи Кирияка. И. Кирияк известный журналист, писатель, педагог, общественный деятель украинской диаспоры. Автор описывает его вклад в развитие родноязычных школ и культурно-просветительской жизни украинцев в Канаде. Акцентируется внимание на просветительской деятельности педагога, раскрывается его роль в развитии украинского образования в диаспоре.

Ключевые слова: диаспора, родноязычное образование, культурно-просветительская деятельность, украинская литература, общественные организации и общества, этническая общность, повесть-эпопея.

Derenko V.N.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES ILYA KIRIAK TO THE UKRAINIAN DIASPORA IN CANADA

Summary

We analyze the multifaceted activities of well-known figure of Western Ukrainian Diaspora Ilya Kiriak – journalist, writer, teacher and public figure. Reveals his contribution to the development of Ukrainian schooling and cultural and educational life of Ukrainian in Canada. The author reveals his contribution to the development of Ukrainian schooling and cultural and educational life of Ukrainian in Canada. The attention paid to the educational activities of the teacher, revealed his role in the development of Ukrainian education in the diaspora.

Keywords: Diaspora, monolingual schooling, cultural and educational activities, Ukrainian literature, social organizations and associations, ethnic community, an epic tale.